

Dr hab. n. o zdr. Beata Pięta, prof. UM
Zakład Praktycznej Nauki Położnictwa
Uniwersytet Medyczny w Poznaniu
Ul. Jackowskiego 41
Poznań

Poznań, 17.10. 2022r.

RECENZJA

**rozprawy doktorskiej na stopień doktora w dziedzinie nauk medycznych i nauk o zdrowiu
w dyscyplinie nauki o zdrowiu
mgr Joanny Moćkun-Pietrzak**

**„Zdrowie reprodukcyjne i zadowolenie z życia seksualnego położnych pracujących
zmianowo”**

Promotor : dr hab. Aleksandra Gaworska-Krzemińska, prof. uczelni

Promotor pomocniczy: dr n.med. Anna Michalik

Pojęcie “zdrowie reprodukcyjne” wbrew powszechnym wyobrażeniom nie odnosi się wyłącznie do okresu prokreacji i oznacza „stan pełnego dobrostanu (well-being) w aspekcie fizycznym, psychicznym i społecznym, a nie wyłącznie brak choroby lub niedomagań, we wszystkich sprawach związanych z układem rozrodczym oraz jego funkcjami i procesami”. Dbłość o zdrowie reprodukcyjne jest istotnym elementem właściwej troski o zdrowie w ciągu całego życia. Jako kobiety możemy prowadzić satysfakcjonujące i bezpieczne życie seksualne oraz mamy prawo do swobodnego decydowania o tym, czy, kiedy i ile chcemy mieć dzieci. Seksualność jest bardzo ważną i jednocześnie delikatną sferą. Jest wrodzoną naturalną funkcją organizmu i jednym z zasadniczych czynników motywujących do podejmowania więzi i kontaktów interpersonalnych, mającym wymiar biologiczny, psychiczny, społeczno-kulturowy i hedonistyczny. Seksualny potencjał fizjologiczny człowieka ulega kształtowaniu przez doświadczenia życiowe i zmienia się w zależności od etapu życia, stopnia rozwoju osobowości, sumy doświadczeń życiowych, bogactwa życia wewnętrznego, zmian światopoglądowych, cech osobowości. Wpływ na wartość seksualności wywiera też całokształt zmian społecznych oraz miejsce wartości powiązanych z seksualnością w systemie aksjonormatywnym (miłość, sukces, sens życia).

Bez względu na płeć coraz częściej podejmujemy pracę zmianową, która w dłuższej perspektywie może mieć szkodliwe skutki zdrowotne również w sferze zdrowia reprodukcyjnego. Na samopoczucie i zdrowie osoby pracującej w systemie zmianowym wpływa wiele czynników zewnętrznych (rotacja, rodzaj wykonywanej pracy, czynniki społeczno-psychologiczne) i endogennych (płeć, wiek, stan zdrowia, indywidualny wewnętrzny zegar biologiczny, fizjologiczna tolerancja pracy w nocy). W wielu badaniach wykazano, że praca zmianowa wpływa na występowanie nowotworów, produkcję hormonów, występowanie zaburzeń metabolicznych i chorób cywilizacyjnych, różnicowanie mikroflory jelitowej oraz przyczynia się do zwiększonego stresu organizmu. Pracownicy zmianowi często nie mają czasu na spożywanie regularnych, odpowiednio zbilansowanych posiłków, które zaspokoilyby ich potrzeby energetyczne i żywieniowe. Uważa się, że praca na nocną zmianę zakłóca rytm dobowy, poprzez zmniejszoną syntezę melatoniny i brak snu. Z kolei niedobór snu i ekspozycja na sztuczne światło może wpływać na syntezę prolaktyny.

Niestety tematyka zdrowia reprodukcyjnego, a jeszcze bardziej satysfakcji z życia seksualnego, wciąż jest rzadko analizowana, a szczególnie mało znane są badania wśród osób pracujących w systemie zmianowym. W kontekście powyższych danych tematyka badawcza podjęta przez autorkę niniejszej rozprawy doktorskiej wydaje się niezwykle ważna i uzasadniona.

Przedstawiona do recenzji rozprawa doktorska ma formę jednostronnego wydruku komputerowego w twardej oprawie zawierającego 147 ponumerowanych stron, w tym zasadniczego tekstu 116 stron. Pozostałą część pracy stanowią streszczenia w języku polskim i w języku angielskim, piśmiennictwo które zawiera 149 pozycji poprawnie dobranych, dotyczących omawianego zagadnienia, spis 54 tabel, spis 30 rycin oraz aneks.

Układ pracy można nazwać konwencjonalnym, powszechnie przyjętym w dysertacjach doktorskich z dziedziny medycyny i nauk o zdrowiu. Zawiera bowiem, za spisem treści: wykaz skrótów, wstęp, który jest niezbędny do uzyskania właściwych informacji wprowadzających nas w problematykę podjętego badania, założenia i cel pracy, materiał i metodę, wyniki przedstawionych badań, dyskusję, wnioski. Wszystkie części tworzą logicznie powiązaną całość.

W części teoretycznej, liczącej 29 stron, Autorka w sposób niezwykle wyczerpujący omawia wpływ pracy zmianowej na zdrowie ogólne oraz reprodukcyjne i potencjalne zaburzenia seksualne. Jak słusznie zauważa osoby pracujące przez wiele lat w systemie zmianowym częściej chorują na nadciśnienie tętnicze, cukrzycę typu 2, chorobę niedokrwinną serca, otyłość, nowotwory piersi wśród kobiet. U pracowników zmianowych częściej można także zaobserwować zaburzenia lipidowe oraz skłonność do uzależnień. U kobiet częściej obserwuje się występowanie problemów z prokreacją, poronień, niską masę urodzeniową dziecka a także zaburzenia cyklu miesięczkowego.

Za cel pracy Autorka przyjęła próbę oceny wpływu pracy zmianowej na zdrowie reprodukcyjne oraz zadowolenie z życia, w tym z życia seksualnego położnych. Doktorantka założyła zrealizowanie celu głównego poprzez trzy problemy badawcze oraz trzy hipotezy badawcze. W celu zrealizowania sformułowanych problemów badawczych oraz postawionych hipotez badano zmienne niezależne (wiek, staż pracy, system pracy, liczba lat pracy w systemie zmianowym, liczba dyżurów nocnych w miesiącu) oraz zmienne zależne (zdrowie reprodukcyjne, zadowolenie z życia, w tym seksualnego, Indeks Funkcji Seksualnych Kobiety). Zarówno cel główny, jak i problemy oraz hipotezy badawcze są zrozumiałe i poprawnie sformułowane.

Badania zostały przeprowadzone w okresie od lipca 2019 do maja 2020. Przebadano łącznie 520 położnych płci żeńskiej pracujących w placówkach medycznych województwa pomorskiego, co stanowi ponad 25% całości zatrudnionych w tym regionie. Na realizację badań uzyskano zgodę Niezależnej Komisji Bioetycznej do Spraw Badań Naukowych przy Gdańskim Uniwersytecie Medycznym (NKBBN/317/2019) oraz dyrekcji placówek, w których zostały przeprowadzone. Udział w badaniu był dobrowolny i anonimowy. Do przeprowadzenia badań wykorzystano metodę sondażu diagnostycznego. Kwestionariusze były wypełniane przez respondentów samodzielnie, po zapoznaniu się z krótką instrukcją umieszczoną przed poszczególnymi częściami badania.

Narzędzia badawcze obejmowały cztery części z różnych obszarów:

- Część I. **Dane ogólne** – zawierała pytania dotyczące danych społeczno-demograficznych charakteryzujące respondentów;

- Część II. **Kwestionariusz zadowolenia z życia, w tym życia seksualnego (FZL)**, wersja w adaptacji polskiej J. Chodkiewicza;
- Część III. **Zdrowie reprodukcyjne** - zawierała autorskie pytania oparte na przeglądzie piśmiennictwa z tego obszaru;
- Część IV. **Indeks Funkcji Seksualnych Kobiety (PL-FSFI)** – wersja w adaptacji polskiej K. Nowosielskiego.

Na użycie standaryzowanych narzędzi badawczych otrzymano odpowiednie zgody.

Kryterium włączenia do badania były płeć żeńska, wykonywanie zawodu położnej uregulowane *Ustawą z dnia 15.07.2011r o zawodach pielęgniarki i położnej (Dz.U. 2011 nr 174 poz. 1039)*, staż pracy nie krótszy niż 6 miesięcy, praca w systemie zmianowym bądź dziennym, praca w województwie pomorskim. Kryterium wyłączenia z badania były płeć męska, niewykonywanie zawodu położnej, staż pracy krótszy niż 6 miesięcy, praca poza województwem pomorskim.

Aby zobiektywizować wyniki badań, doktorantka poddała je analizie statystycznej stosując odpowiednie metody, na właściwym poziomie istotności. Wszystkie obliczenia statystyczne zostały przeprowadzone przy użyciu pakietu statystycznego IBM SPSS 23 oraz arkusza kalkulacyjnego Excel 2016. Zmienne typu jakościowego zostały przedstawione za pomocą licznosci oraz wartości procentowych, a zmienna ilościowa została scharakteryzowana za pomocą średniej arytmetycznej i odchylenia standardowego. Istotność różnic pomiędzy więcej niż dwoma grupami sprawdzono testem Kruskala – Wallisa (w przypadku otrzymania istotnych różnic zastosowano testy post hoc Bonferroniego, a pomiędzy dwiema grupami testem t Studenta). W celu stwierdzenia powiązania siły oraz kierunku między zmiennymi zastosowano analizę korelacji obliczając współczynniki korelacji Spearmana. We wszystkich obliczeniach za poziom istotności przyjęto $p \leq 0,05$. Dobór metod statystycznych uważam za prawidłowy, odpowiedni do zakresu przeprowadzonych badań, dający dobre podstawy do wyciągnięcia wiarygodnych wniosków z przeprowadzonych badań.

Wyniki badań zawarte na 70 stronach przedstawione zostały w pięciu podrozdziałach, w sposób przejrzysty. Autorka w pierwszej części badań dokonała analizy charakterystyki grupy badawczej, w której między innymi analizowała wiek, wykształcenie, staż pracy, w tym również w trybie zmianowym, miejsce zamieszkania, stan cywilny, sytuację materialną. W

kolejnym podrozdziale przedstawiona została charakterystyka respondentów dotycząca zdrowia reprodukcyjnego, związanego z badanymi parametrami: regularność cyklu, długość cyklu menstruacyjnego, stosowanie oraz rodzaj antykoncepcji, posiadanie potomstwa, liczba przebytych ciąż ogółem oraz z podziałem na poród noworodka donoszonego bądź nie, a także liczbę poronień. W kolejnych podrozdziałach przedstawiono funkcjonowanie respondentek na różnych płaszczyznach seksualnych oraz ocenę zadowolenia z życia, również z życia seksualnego. W ostatnim podrozdziale zweryfikowano hipotezy badawcze.

O dojrzałości badawczej Doktorantki świadczy rozdział, w którym Autorka dyskutuje swoje wyniki z wynikami innych autorów. Rozważania Autorki są wyczerpujące i dobrze wyrażone. Doktorantka wykazała się umiejętnością sprawnego posługiwania się cytowanym piśmiennictwem uwzględniającym także udział obcojęzycznych pozycji medycznych związanych z tematem dysertacji.

Na podstawie przeprowadzonych badań Doktorantka wyciągnęła trzy wnioski odpowiadające na postawione cele badawcze:

1. Praca zmianowa ze zmianą nocną ma negatywne konsekwencje dla zdrowia reprodukcyjnego i seksualnego kobiet. Wpływa również na poziom zadowolenia z życia.
 - a. problemy prokreacyjne (brak ciąży powyżej 6 miesięcy od rozpoczęcia regularnego współżycia bez stosowania antykoncepcji, poronienia do 12. tygodnia ciąży, ciąża obciążona wadą wrodzoną płodu, przebycie 3 lub więcej poronień, inne) częściej występują u kobiet pracujących w systemie zmianowym ze zmianą nocną (najczęściej w grupie mającej 4-6 i 7-9 nocnych dyżurów w miesiącu) niż pracujących w dzień;
 - b. kobiety, które nie pracują w systemie zmianowym, częściej posiadają dzieci;
 - c. nie wykazano wpływu pracy w systemie zmianowym ze zmianą nocną na regularność cyklu miesięczkowego, stwierdzono natomiast, że kobiety które pracują w nocy częściej mają dłuższe (31-35 dni) cykle niż kobiety, które pracują w dzień;
 - d. nie wykazano wpływu pracy zmianowej ze zmianą nocną na rodzaj i częstość stosowanej antykoncepcji;
 - e. zaburzenia w zakresie funkcji seksualnych (badane obszary: pożądanie, podniecenie, nawilżenie, orgazm, satysfakcja seksualna, bolesność przy penetracji)

częściej występują u kobiet pracujących w systemie zmianowym ze zmianą nocną niż pracujących w dzień;

f. kobiety pracujące w dzień wykazują większe zadowolenie z życia ogólnie oraz w zakresie zdrowia, pracy, sytuacji finansowej, czasu wolnego, kontaktów z własnymi dziećmi, swojej osoby, przyjaciół i krewnych, mieszkania, małżeństwa, seksualności niż kobiety pracujące w systemie zmianowym ze zmianą nocną.

2. Wyniki badań wskazują, że należy rozpocząć prace nad opracowaniem wytycznych, które zminimalizują rotacyjność zmian oraz wdrożyć takie harmonogramy pracy, które pozwolą na regenerację sił, odpoczynek oraz, na ile to możliwe w systemie opieki medycznej, prawidłowe funkcjonowanie w rodzinie i społeczeństwie. Wiedza dotycząca wpływu pracy zmianowej na zdrowie reprodukcyjne, może pomóc we wdrożeniu skutecznych rozwiązań.
3. Rozszerzenie badań dotyczących wpływu pracy zmianowej na organizm kobiety jest niezbędne dla prawidłowego funkcjonowania społecznego jednostki oraz społeczeństwa jako całości. Niezbędne są dalsze badania w tym zakresie, ale rozszerzone o dogłębną ocenę negatywnego wpływu na zdrowie pracownic zmianowych oraz zmian zachodzących w obszarze funkcji rozrodczych.

Przeprowadzone przez Doktorantkę badania i wyciągnięte wnioski mają w mojej opinii bardzo ważny wymiar praktyczny i mogą stanowić kolejny krok w długofalową inwestycję w zdrowie kobiet jak również być pomocne przy tworzeniu rozwiązań systemowych. Nie mniej jednak skróciłabym nieco wnioski, do bardziej syntetycznych. W mojej opinii nie ma potrzeby w tym miejscu powtarzania wyników.

Reasumując, merytoryczna strona pracy zasługuje na uznanie i nie budzi zastrzeżeń. Wieloaspektowość przedstawionych badań, pozwala na permanentny rozwój badacza. Praca od strony redakcyjnej przygotowana została poprawnie, układ jest czytelny i logiczny. Drobne błędy literowe, interpunkcyjne i stylistyczne nie wymagają omówienia. Doktorantka dowiodła w swojej pracy o dojrzałości naukowej i badawczej.

Przedstawiona mi do recenzji dysertacja mgr Joanny Moćkun-Pietrzak spełnia wymagania stawiane rozprawom doktorskim, dlatego też wnoszę do Wysokiej Rady Nauk o

Zdrowiu Gdańskiego Uniwersytetu Medycznego o dopuszczenie Doktorantki do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

Dr hab. n. o zdr Beata Pięta, prof. UM